

SZEMLE

Földvári Mónika – Tomposné Hakkel Tünde (szerk.): *Riport a családokról*. Kapocs könyvek, 15. Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet – L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2016.

A *Riport a családokról* című tanulmánykötet a kapocs könyvek sorozat 15. köteteként jelent meg. A KAPOCS az utóbbi években átszervezésen keresztül ment Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet szakmai folyóirata, amely a köznevelési és szociális, család- és ifjúságügyi területek között vállalja az „összekötő kapocs” szerepet a tudományos és a gyakorlati tapasztalatokat továbbgondolva. Jelen kötet a családok szétesésének társadalmi okait vizsgálja. A könyv borítóján az egyszerű, letisztult formatervezés és a fehér-bordó-szürke színek dominálnak, s egy színes, idilli „katalóguscsaládot” ábrázoló kép látható. Mindnyájan tudjuk azonban, hogy nincs minden ennyire rendben a magyar családokkal, hiszen a válás, a nem kívánt terhességek száma, a kívánt gyermekszám mögött messze elmaradó születésszám azért jelzik, hogy a terület alapos vizsgálatra szorul. A 638 oldal terjedelmű könyv jelentős szakmai összefogás eredményeként, összesen 48 szerző közreműködésével készült el és 2016-ban a Család-, Ifjúság- és Népeséspolitikai Intézet kiadványaként jelent meg. Szerkesztője Földvári Mónika és Tomposné Hakkel Tünde. A tanulmányokat nívós szakembergárda lektorálta.

Az előszóban Farkas Péter szociológus, a Család-, Ifjúság- és Népesedéspolitikai Intézet főigazgatója ajánlja az olvasók figyelmébe a könyvet, majd a bevezetőben a szerkesztők, a válogatás szempontjait ismertetik, valamint nagyvonalakban felvázolják a kutatási módszereket. A szerzők – mint kiderül -

reprezentatív adatfelvételekkel, valamint kvalitatív módszerekkel (interjú és fókuszcsoportos kutatásokkal) egyaránt dolgoztak. A kötet egyedisége, hogy az egyes kutatássorozatok több egyetem kutatóinak együttműködésével valósultak meg. A listán olyan nívós felsőoktatási intézmények szerepelnek, mint a Debreceni Egyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Miskolci Egyetem, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem valamint a Pázmány Péter Katolikus Egyetem. A kötet hat nagy fejezetből áll, amelyek közül az első a koragyermekkel, a második és harmadik az iskoláskorral, a negyedik a gazdasági krízishelyzetbe került családokkal, az ötödik fejezet pedig a családpolitikával foglalkozik.

A nyitó fejezetben a koragyermekkorai intervencióval foglalkoznak a kutatók, ezen belül is a kisgyermekes szülők és a személyes gondoskodást végző szakemberek helyzetét vizsgálják. A szerzők, Cs. Ferenczi Szilvia, Csákvári Judit, Koltai Júlia, Ligeti Anna Sára, Kostyál L. Árpád és Kun Gábor. Kutatási módszereikben a nagymintás kutatást és a kliensút vizsgálatot preferálták. A szülői kompetenciakutatásban 2007 fő vett részt, a 2011. január elseje után született gyermekek elsődleges gondozói. A kutatást magát többlépcsős, valószínűségi mintavételi eljárással bonyolították le, így a minta területi elhelyezkedés és településtípus szerint reprezentatív. A gondozókat saját otthonukban kereste fel egy kérdezőbiztos, és egy 50 perces kérdőívet kellett kitölteniük. 12%-ban az anya volt az elsődleges gondozó. Az elsődleges gondozó fogalmát úgy határozták meg, hogy az a háztartásban élő felnőtt, aki a legtöbb időt tölti a gyermekkel egy héten. Természetesen ez nem szükségszerűen az anya, hanem lehetett a nagymama vagy a gyesen lévő apa is. A kutatásban feltárni kívánt területek a következők voltak: a szociodemográfiai háttér, a szülői védőfaktorok és a stressz vizsgálata, a kapcsolatok és a kompetenciaélmény. A vizsgálati eredményekből kiderült, hogy a négy fő problématerület a fejlődési problémák, a gondozási problémák, a nevelési problémák, illetve a megfelelő környezet biztosításával kapcsolatos problémák.

A második nagy témakör az iskola és a család kapcsolatát járta körül egy országos reprezentatív felmérés és a fókuszcsoportos kikérdezés segítségével. A fejezet szerzői Földvári Mónika, Arnold Petra, Mészáros Zoltán, Sebestyén Virág, Szabó Ákos és Szombathelyi Szilvia.

Kutatásuk az iskolai átmenetek nehézségeit (az óvodából az iskolába lépést, illetve az alsó tagozatból a felső tagozatba való átmenetet), az iskolai leterheltség szintjét vizsgálja, s emellett érinti a szülők tapasztalatait a gyermekük iskolájáról valamint a szülői véleményeket a tanulásról. A kérdőívben nem kifejezetten iskolával kapcsolatos kérdéseket tettek fel, de vizsgálták az azzal összefüggő témákat. Meglepő eredményük, hogy a szülők 70%-a szerint az iskolát 7-8 éve-

sen kellene elkezdni, illetve a szaktárgyak tanításához is a jelenleginél később, csak hatodik osztály felett kellene hozzákezdni. A szülők többsége egyetért abban, hogy az alsó tagozaton a gyermekek nem sajátítják el a felső tagozaton való helytálláshoz szükséges kompetenciákat. Nem tanulnak meg rendszeresen számolni vagy megérteni az olvasottakat. Összességében elmondható, hogy a szülők olyan iskolát szeretnének látni, amelyik életközeli, de nem terheli túl sem a gyermekeket, sem a családjukat.

A harmadik fejezet címe *Családok szétesése*. A kutatássorozat a Debreceni Egyetem, az Eötvös Loránd Tudományegyetem, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem, a Miskolci Egyetem és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem együttműködésével valósult meg. A tanulmányokat Csokai Anita, Gyukits György, Hegedűs Judit, Engler Ágnes, Farkas Johanna, Fekete Márta, Ivaskevics Krisztián, Joó Orsolya, Kovács Karolnia Eszter, Markos Valéria Molnár Katalin, Morvai Laura, Nemeshegyi Noémi, Pusztai Gabriella, Rábai Dávid, Sipos Szandra, Sik Dorka, Szécsi Judit és Szűcs Tímea írták. A több mint tíz tanulmány a következő témaköröket öleli fel: a társadalmi jövedelemtranszferek hatása az egyszülős családokra, a vallásosság hatása a válások esetében, a párkapcsolatok felbomlása a nyomornegyedekben, a szülők vallásossága, mint a hatékony gyermeknevelés tőkeforrása, a családszerkezet és az iskolai eredményesség, valamint az oktatási intézmény szerepe a családon belüli válságok kezelésében. Pillók Péter és Szécsi Judit az első részben a probléma súlyosságát érzékelteti az utóbbi évek válási statisztikáinak bemutatásával. Feltárják, hogy a 2013-ban és azt követően kötött házasságok esetében ötből várhatóan két házasság fog válással végződni. Egy családban a szülők közötti kapcsolat felbomlása érzelmileg és anyagilag megváltoztatja egy család egészének és tagjainak életét. A megduplázódott háztartások, a hétköznapi élet létfenntartása, a gyermekek szükségleteinek azonos színvonalon történő kielégítése komoly terhet jelent a háztartások szintjén csökkenő bevételek mellett, tehát a válások egyik legnagyobb kockázata, hogy az életszínvonal, az anyagi helyzet átalakul, csökken. A továbbiakban több szerzőpáros a vallásosság és a család összefüggéseit vizsgálja. A korunkban zajló, családokat érintő átfogó társadalmi változások egy fontos vonulata az erkölcsi és vallási normák megkérdőjeleződése, amely a házasság intézményét is instabillá tette. Ez a jelenség a vallási normák, valamint a külső kontrollt jelentő vallási közösségi kötelek meggyengülésével is összefügg. A fejezet külön tárgyalja a felekezetekben megjelenő kulturális különbségeket. A szerzők kutatásainak célja, hogy rávilágítsanak a családok szétesésének vallási dimenzióira a házaspárok, az egyházi közösségek és az egyház intézményi szintjén. Vizsgálták a felek vallásosságát, illetve-, hogy ezek a vallási értékek mennyiben lassítják vagy gyorsítják

a válás folyamatát. A hipotézis szerint a válás esélye kisebb a vallásosak körében. Nehéz egyértelműen cáfolni vagy igazolni, de tény, hogy a válás irányába elindult pároknál egyértelműen felszínre kerül az egyházi intézményhez kötődés szerepe és az ennek tulajdonított pozitív hatás is, ami a konfliktusok megoldását illeti. Az elképzelések szerint a vallásosak körében nem azért kevesebb a válás, mert a vallásos párok házassága jobb, hanem a vallásosság egy gátat képez a válással szemben. Tehát nem kevesebb a nehézség, hanem máshogy értelmezik a nehézséget. Ezek után Pusztai Gabriella a vallásosságról mint gyermeknevelési tőkeforrásról ír. Az erőforrásokat a Coleman által kidolgozott társadalmi tőke koncepció szerint értelmezi. Elemzései azt mutatták, hogy a családtípus még az iskolázottságnál is jobban alakítja a gyermek benyomását arról, hogy mekkora szülői figyelmet kap. Legjobban az intakt családok funkcionálnak, de az újrastrukturált családok is jobban működnek az egyszülős családoknál.

A soron következő fejezetben a nyomornegyedekben felbomló kapcsolatok sajátosságait és ezek szociális hátterét vizsgálják a szerzők. A szegénység és a hajléktalanság felé vezető utat mutatják be. A kvalitatív szociológiai felmérés során félig strukturált interjúkat készítettek, illetve fókuszcsoportokkal dolgoztak. A kutatás helyszíne Miskolc volt, a korábbi munkástelepből nyomornegyeddé váló telepek, valamint az elgettősödő kertvárosias területek. A kutatásból kiderül, hogy a felbomlott kapcsolatból származó, valamelyik szülőnél elhelyezett gyermekek hányatott sorsuk miatt sokszor magatartászavarosak, iskolai továbbmenetelük kétséges, a tanulás feltételei nem adottak számukra. Ennek következtében az általános iskola után lemorzsolódnak. E gyermekek a külföldi munkavállalásról álmodoznak, mert az ismerőseik körében van például olyan, aki Németországban dolgozik hegesztőként havi egymillió forintért. Ők az élő példaképek a gyermekek számára. A harmadik fejezet záró része az oktatási intézmények szerepébe nyújt betekintést Kovács Karolina Eszter, Markos Valéria, Rábai Dávid és Szűcs Tímea segítségével. Óvónőket és tanítónőket kerestek meg interjús vizsgálatukban. Kirajzolódik, hogy a családon belüli válságok és az ezáltal bekövetkezett változások leggyakrabban nyomot hagynak a tanulmányi teljesítményeken, és mivel a gyermekek nehezen küzdenek meg ezzel a stresszel, iskolai viselkedésük dezorientálttá válik.

A következő tanulmány a családok eladósodottságáról, a családi csődvédelemről szól. Szerzői Mészáros Zoltán, Arnold Petra és Szabó Ákos. A kutatás a 2016 márciusában kodifikált, veszélyeztetett háztartásokról szóló törvény eladósodásokról szóló része alapján vizsgálódik. Megállapítják, hogy a túlzott eladósodás a peremhelyzetben élők vagy kevésbé reziliens társadalmi csoportok körében valamilyen váratlan jövedelemcsökkenés hatására következik be általá-

ban például, munkanélküliség, betegség, esetleg túlköltekezés állhat a háttérben. Ezután a családpolitikáról esik szó Gyarmati Andrea, Teklovics Boglárka, Papházi Tibor, Sebestyén Virág, Szombathelyi Szilvia és Földvári Mónika írásában. A téma az utóbbi időben nemzetközi szinten is egyre fontosabbá vált. A fejezet adekvát válaszokat kíván adni a családokkal kapcsolatos globális kérdésekre. A záró fejezet ennek folytatásaként mutat be olyan nemzetközi kampányokat, amelyek a családokat érintő aktuális problémákra próbálnak reagálni, s egyúttal a modern kori családok helyzetének tükröi.

Összességében elmondható, hogy alapos riport készült a huszonegyedik századi magyar családok alapproblémáiról. A kötet a szakmai olvasóközönség számára megkerülhetetlen, kiterjedt kutatási eredményeket nyújt. A kutatási eredményeket bemutató táblázatok, diagramok és grafikonok szárazságát kompenzálja a kísérő szövegek színessége, olvashatósága. A szerkesztők munkáját dicséri, hogy a népes kutató- és szerzőgárda munkái alapján átfogó képet kapunk, s a könyv egyszerre tudományos igényű és érdekesítő. A magyar társadalom aktuális problémáit figyelemmel kísérő, érzékeny, értő közönség számára is jó szívvel ajánlom a könyvet.

Székely Boglárka